

2

Song My i vårt hjärta*

Denna sommar står det mycket i tidningarna om människors vederstygglighet mot varandra. Massmorden i Treblinka passerar åter revy. Rapporter publiceras om tortyr i Grekland, tortyr i Brasilien, om tigerburarna i Con Son.

Och nu har de första böckerna om massakern i Song My publicerats. Seymour Hersch — den journalist som offentliggjorde de första artiklarna om Song My — har skrivit *My Lai 4*. Richard Hammer, reporter i New York Times, kallar sin skildring *One Morning in the War*.

Hersch koncentrerar sig på att skildra försöken att bringa massakern till allmänhetens kännedom — och de tillfälligheter som medförde att man lyckades — reaktionen på avslöjandena och kampen mot försöken att mörklägga och bagatellisera det inträffade.

Hammer skildrar livet i de byar som kallas Song My, före och efter katastrofen. Han söker leva sig in i tänkesätten hos de individer som blev kollektivet Charley Company. Och han drar slutsatser.

Song My ligger vid kusten, i provinsen Quang Ngai, i det forna Amman. Invånarna kom dit för 2 500 år sedan, som flyktingar från Kina. Jorden är bördig, Havet är rikt på fisk. Byborna levde ganska gott. De hade föga kontakt med omvärlden, ens med grannbyarna. De hade upplevt många härskare, framför allt under senare år: fransmän, Viet-Minh, Diem, FNL, Thieu. Under Viet-Minhs regering var skatteindrivarna hederliga och jord delades ut till fattiga bönder. Under Diem tog ämbetsmännen mutor och de gamla jordägarna kom tillbaka. Men livet gick alltid

vidare i stort sett som förut. Byborna hade lärt sig att under varje regim skulle skatter drivas in, föreläsningar hållas, unga män tas ut till armén. Samtidigt lämnades de flesta människor i fred. De odlade sin jord och fångade sin fisk och levde med sina familjer i stort sett som de alltid hade gjort.

Men morgonen den 16 mars 1968 kom Charley Company till byn.

* * *

Charley Company var sammansatt av högst vanliga amerikanska ungdomar i åldern 19—20 år. De hade inte så bra betyg eller så goda förbindelser att de befriats från militärtjänst. Kompanichefen Medina, en mexikan-amerikan som kompenserade barnomens fattigdom och diskriminering med superpatriotism och hängivenhet till armén, var en skicklig officer med stort intresse för kompaniets välfärd och populär bland soldaterna. Plutonchefen Calley hade i det civila misslyckats med det mesta. Han hade försörjt sig som strejkbrytare vid järnvägen. I armén hade han fått sin chans.

Efter samträning i Havaii fördes kompaniet till stridszonen, som en del av Task Force Barker. Det får knappast vara med om någon öppen strid. Men under den ständiga patrulltjänsten råkar det ut för bakhåll, landminor, små skärmytslingar. Kamrater dödas, såras eller försvinner. Man kan inte slå igen. Det tär på nerverna. Och så växer fruktan och hatet.

Fruktan för en fiende som är osynlig, men kan slå till när som helst, bakom nästa vägkrök, på bygatan, i buskaget. Överallt anar man försåt. Det lilla leende barnet kanske bär en granat bakom ryggen. Den gamla damen i risfältet kan montera en mina.

Från vietnameserna är man isolerad. På permissionerna möter soldaterna profitörer och svartabörshajar som lurar dem, prostituerade som ger dem syfilis, banditer som slår ner dem på Sai-gons bakgator och tar deras pengar och klockor. I tjänsten möter de bybor. Under det andra världskriget hälsades de amerikanska soldaterna som befriare i byarna i Belgien och Frankrike, har pappa berättat. Här betraktas de som främmande inkräktare. Byborna undviker att se på soldaterna. Men minorna exploderar.

Krypskyttarnas kulor viner. Ännu en kamrat begravs med ett tal om kampen för friheten.

Ur fruktan växer hatet mot vietnameserna, de okända. De första meningslösa skotten avfyras, de första våldtakterna begås. Varje dag en ny händelse, tanklös och förnedrande.

”De har nu kommit att betrakta vietnameserna som någon undermännisklig art som lever endast på amerikanernas nåd; att döda dem är inte mer ett brott än att spruta DDT på obehagliga insekter; de har inga rättigheter till egendom, till liv, till någonting; deras liv, deras kroppar, allting de har och äger står till amerikanernas förfogande, att ha eller lämna som de vill, utan tanke. För amerikanerna är det meningslöst, sällan utfört av ondska, ty det finns ingen tanke på att de som drabbas är mänskliga varelser med egna önskningar och rättigheter.”

De går fram som rovdjur över landskapet, med död och förstörelse i sitt spår. I en ohygglig och oändlig kedja översätts vietnamesernas hat och fruktan för amerikaner i amerikaners ännu större hat och fruktan för vietnameser.

”De anlade mördarens mask. För en del amerikaner i Charley Company, som i varje kompani, anlades denna mask för att dölja en inre, djupare katastrof, som måste begravas. Det var skräcken som följde av medvetandet om att de, utöver allting annat, hatade och fruktade barn och att de kunde döda barn.”

Den 16 mars skulle Charley Company äntligen få chansen till öppen strid. Med helikopter transporterades de till det förmenta fiendenästet. Men där fanns inga soldater. Inga skott fälldes mot dem. Där fanns mest bara åldringar, kvinnor och barn. En stund senare var mer än 400 av dem döda. Husen brändes ner. En del barn brändes inne. Andra sköts när de sökte fly från de brinnande husen.

* * *

Var Song My en tillfällighet? Nej, anser både Hersch och Hammer.

Hammer pekar på talrika händelser av liknande art. Visserligen är massakern i Song My sannolikt den mest omfattande som ägt rum på en plats och vid samma tidpunkt. Men Charley Company hade begått liknande illdåd i liten skala redan tidigare. Och det har knappast gått en vecka utan att anklagelser har riktats mot amerikanerna för någon massaker någonstans i Vietnam. Hammer anser det bevisat att Song My inte var en isolerad företeelse.

Med stor intensitet framhäver han sambandet med hela krigsföringen i Vietnam. Napalm har använts i stor omfattning, med fruktansvärda offer bland civilbefolkningen. Den strategiska bombningen med B52:or har förstört otaliga byar. De som spritt napalm och splitterbomber har inte behövt se de drabbade i ögonen. Men de lemlästade offren kan återfinnas i flyktingläger och på barnsjukhus. Kemiska växtförstörelsemedel har inte bara förstört växtligheten. Det är ingen hemlighet i Vietnam att de också vållat svåra fosterskador. Som ett led i politiken med "free-fire zones" och "search-and-destroy missions" har byar bränts och människor flyttats. Det uppges att närmare 50 procent av den vietnamesiska befolkningen bor i flyktingläger, drivna från sina hem av kriget.

Det krig som Amerika fört i Vietnam har, anser Hammer — trots allt tal om att vinna det vietnamesiska folkets hjärtan — varit ett totalt krig. Dess mål har varit seger, även om ingen kunnat besvara frågan om vad som skulle vinnas med en sådan seger och vad som skulle lämnas kvar åt segraren. Tidigare har kriget, trots alla grymheter, varit begränsat. Ty båda parter visste att livet måste gå vidare den dag kriget var slut. Både segrare och besegrade måste ha mat, kläder, husrum. Medvetandet härom begränsade de medel som användes i krigföringen.

Men när den amerikanska krigsmaskinen, med dess oerhörda eldkraft och tekniskt fulländade vapen sattes in, ändrade kriget karaktär. Då kom den totala förstörelsen till byarna. Vietnam är i dag, anser Hammer, egentligen ett enda gigantiskt Song My.

Mot denna bakgrund anser han inte Song My vara en tillfällighet. Tvärtom, Song My var oundvikligt. Det som hände var en direkt följd av vad Förenta Staterna har gjort under de senaste sex åren i Vietnam, var en oundviklig följd av denna inblandning. Det är farligt när en stormakt skapar föreställningen om rätt att disponera över andra folks territorium och liv.

* * *

Hammer och Hersch vill slå bort alla påståenden om att massakern i Song My var resultatet av en tillfällig sinnesförvirring, av vissa enskilda personers ondska, en händelse som står i bjärt kontrast med krigföringen i övrigt.

Deras skildring, liksom skildringen av liknande händelser i andra krig, i andra länder, i andra samhällssystem visar att när människor försätts i vissa situationer där den sociala kontrollen släppes, där hatet och fruktan och självföraktet får fritt spelrum, är de beredda till en vederstygglighet mot varandra som står i fullkomlig kontrast till alla föreställningar om ett civiliserat samhälle. De inblandade behöver inte alls vara ondskefulla odjur — även om sådana kan förekomma. De är ofta helt vanliga, vem-som-helst. Så bär måhända de flesta av oss ett Song My i vårt hjärta. Ty ingen vet hur vi skulle reagera i en liknande situation. Det avgörande är att söka förhindra att vi råkar i den. Det är en klart politisk fråga.

Grymheten måste fördömas var den än förekommer, av vem den än utövas. Det råder ingen tvekan om att grymheter och våldsdåd mot civila utförts av alla parter i Vietnam — nordvietnameser, FNL, ARVN, sydvietnameser. Det är emellertid ingen tillfällighet att tankarna vid läsningen av böckerna om Song My går till Henri Alleggs och Simone de Beauvoirs skildringar av kriget i Algeriet, till Djamilia Boupachas öde och till en resa som jag en gång gjorde till Kabylens bergstrakter, nära Tizi-Cuzo, tillsammans med en grupp ur FNL, den algeriska befrielse-rörelsen. Deras redovisning av landskapet blev en ohygglig katalog av våldsdåd mot civilbefolkningen, förstörda byar, bakhåll, strider mot helikoptrar och stridsvagnar med handeldvapen och

hemmagjorda minor, en tioårig kamp som offrat en stor del av en generation unga algerier. Grymheten får en särskild dimension när den utövas av rika och vita, som betraktas som främmande inkräktare, mot fattiga och färgade, som lever på sin egen jord. Där växer hos den fysiskt överlägsne känslan av främlingskap och osäkerhet inför människor som inte betraktas som likvärdiga. När han ändå inte kan bemästra situationen ligger paniken nära, den panik som grep fallskärmssoldaterna och den vita minoriteten i Algeriet och som utlöste meningslösa våldsdåd och tortyr.

I Algeriet kom de Gaulle som en befriare.

* * *

Både Hersch och Hammer beskriver den amerikanska hemmaopinionens reaktioner inför avslöjandena om Song My. De refererar opinionsundersökningar som visar att en betydande del av den amerikanska allmänheten ansåg att Song My aldrig hade ägt rum. En majoritet ansåg att sådana händelser var oundvikliga i ett krig, att soldaterna inte borde ha berättat i TV om sina upplevelser. En majoritet kände "betydande sympati" med den huvudanklagade, löjtnant Calley. De som avslöjat utsattes för hotelser och smädelser.

Reaktionen bör kanske inte förvåna. Det vore helt felaktigt att tala om ondska hos det amerikanska folket. Den speglar ett självförsvar.

Det var vanliga amerikanska pojkar som deltagit i massakern. "Jag gav dem en bra grabb", sa Mrs Meadlo, en soldatmoder, "och de gjorde honom till mördare". I familjer med söner och släktingar i Vietnam — och de är många — är det svårt att tänka att detsamma händer med deras egna söner, bröder och män. Det kan te sig frestande att hävda att det ohyggliga aldrig inträffat och om det inträffat är de skyldiga likväl oskyldiga.

På ett vidare plan måste Song My vara svårt att bära som symbol för kontrasten mellan krigets proklamerade mål och dess verklighet. Hos den amerikanska opinionen finns av tradition högt uppdrivna föreställningar om rättfärdigheten i det egna lan-

dets politik, en ideell färgläggning av stormaktens politik. Det är svårt för illusioner att brista. USA hade sänt trupper för att försvara frihet och demokrati, Vietnams oberoende, Förenta Staternas ära. Man kunde känna stolthet för "our boys" som med tapperhet kämpade för höga ideal. Så förmedlades bilden tillbaka av massmord på människor som soldaterna sänts dit för att skydda och befria. På vägen till Thermopylae hamnade de i Song My. Och för detta får många, vietnameser och amerikaner, ge livet än.

* * *

Samma försvarsinställning mötte jag under mitt besök i USA nyligen. Till en början överraskade aggressiviteten i frågor som alla kretsade kring Vietnam, men sällan gällde grundvalarna för kriget. Men detta var en ritual, en katalog över vår förmenta anti-amerikanism som måste gås igenom: Utsätter ni svenskar inte vår ambassadör för rasistisk förföljelse, ger ni inte skydd åt landsförrädare, ger ni inte kulor till våra fiender? Det var väl en projektion av egna skuldkänslor. Men mer än så. Det var som om man ville frampressa en bekännelse: mea culpa, vi är också skyldiga. Och visst kan det sägas. Vi tillhör samma rika krets av nationer, där rikedom ger makt till förstörelse. Vi behjärtar de ideal om frihet och demokrati som varit den proklamerade drivkraften bakom den amerikanska interventionen i Vietnam. Och de demokratiska nationerna har inte haft kraft och förmåga och vilja att gemensamt söka hejda detta orättfärdiga krig.

Men sedan katalogen, ritualen gått igenom kunde samtalet börja. Då återkom ständigt samma fråga. Hur skall vi komma ur det? Hur skall man komma ur ett krig som inte går att vinna, som man inte militärt kan förlora? Det är en gnagande oro, en jakt efter en tredje möjlighet. Om USA är en hjälplös gigant beror det inte på brist på makt, utan på osäkerhet vartill den största maktpotential världen skådat skall användas för att lös-göra Förenta Staterna ur ett hopplöst företag.

* * *

Fred och utveckling i Vietnam kan aldrig skapas förrän de utländska trupperna lämnat landet, för alltid. Denna väldiga främmande militärmakt kan ej av yttre tryck tvingas därtill. Det måste ske genom en inre process, präglad av insikten om att våldets nederlag aldrig kan vändas till seger genom mera våld.

Utvecklingen påskyndas ej av dem, utanför Amerika, som själva i protest använder våld eller våldets symboler. Det ger bara alibi åt brutaliseringen, kan förlänga den oändliga kedjan av aggressivitet som möts med aggressivitet, som döljer bristen på argument. Samtalen, argumenten kan däremot vara en droppe, hålla framtiden levande.

Jag är i grunden övertygad om att opinionen för och önskan om en politisk lösning av Vietnam-konflikten, särskilt efter den misslyckade aktionen mot Kambodja, växer i Förenta Staterna. Det som ligger närmast till hands är att, som ett första steg, en koalitionsregering i Saigon kommer till stånd omfattande medlemmar av den nuvarande regeringen i Saigon, den provisoriska revolutionära regeringen och andra grupper i Sydvietnam. Det vore djupt beklagligt om några medlemmar av den militära juntan i Saigon skulle tillåtas förhindra en lösning, som borde kunna få bred anslutning. Det vore tragiskt för vietnameserna, som äntligen kunde få fred, för amerikanerna, som har gigantiska uppgifter i det egna landet att lösa, men också ur ett vidare perspektiv. Kriget i Vietnam blockerar så mycket av det konstruktiva fredsarbete — med öppenhet och tolerans i attityden till fattiga länder — som borde präglade perioden "efter Vietnam".